

ספר השתלשלות התורה

(ספרד - מזרח)

ביאור שביל אחד מהשתלשלות התורה, מזמן
מקבל התורה, משה רבנו רעיא מהימנא, עד
דורינו דרא בתראה,

רב מפי רב, אחד מהם לא נעדרה, נביאים עד זמן
האחרונים כולהו בחדא מחתא, ובפרט מזמן רב
האי גאון ואילך יתבארו הדברים בארוכה,
בדגש על ישיבות ספרד, ארץ ישראל וארם צובא,
עד תלמידי רבינו הגדול מרן רבי עזרא עטיה.

חובר בס"ד ע"י

הצעיר משה ש. שבת יצ"ו

ירושלים עיה"ק

תורת שנות דורות עולם

בשו"ת המבי"ט ח"ג סי' נ"ח הובאה תשובתו לידידו מהר"ר משה אלפאראנג'י במנהג טליטלה בנשואין.

איזכורים מתורתו מצינו אצל חתנו מהר"ר שמואל ׳ן סיד, בספר ׳כללי שמואל׳ סי' שנ"ה יעו"ש. בספר ׳חרדים׳ פ"ד כותב ״ומצאתי בתקו"ז, דכשש"ץ אומר קדיש אומרים הצבור, ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה׳ בעמלק, ואח"כ עונים אמן יהש"ר, וכן העידו הזקנים שהיה מנהג זה בקשטיליא, בזמן הרבנים הגדולים הרב הגדול מהרי"א, והרב הגדול מהריד"ל זצ"ל, וכן המנהג גם היום במקומות הרבה״. בשו"ת מהרי"ט¹⁷ כותב ״ואמרו על הרב מהרי"א, שהיתה עינו אחת סמויה, שהיה מלך פורטוגאל אומר, ב' עינים יש לי במלכותי, שאין בכל העולם ערך אליהם, עין גשר פורטוגאל ועינו של רבי״ וכו'. יעו"ש, ובשה"ג בערכו וב'קורא הדורות׳ עמוד ק"ד.

תלמידיו

מתלמידיו יזכרו:

(א) **מהר"ר אברהם זכות** בע"ס ׳יוחסין׳, וכמ"ש במפורש וכדלעיל, ר"י גראסון בהספדו עליו כותב ״לפי שזה היה שלם בידיעת הכוכבים והמסילות, כי נהירא ליה שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא, ולא הניח בזו החכמה שהיא חכמת התכונה כמוהו בעולם״. עוד כתב אודותיו ״הצדיק אבד לדורו אבד, כי אנו היינו לומדים ממנו לעבוד את ה', בין בחכמת התכונה בין בתלמוד וכו', כי לא ישאר בכל העולם, מי שילמד בשלימות זאת החכמה שנלקחה ממנו ללמדה כמוהו״. עוד כתב עליו בכותרת שבסוף הדרוש ״החכם השלם התוכן הגדול ר"א זכות זצ"ל, כי לא הניח כמוהו בחכמת התכונה בדורו, וג"כ היה בקי בתלמוד והיה לו כח הזכירה גדול מכל בני דורו״. וכה כותב אודותיו מהר"ר שמואל שולם המו"ל הראשון לספר

'יוחסין' בהקדמתו "דע לך, שזה המחבר היה חכם גדול, בקי בחדרי התלמוד, בבלי וירושלמי, ספרא וספרי, והמדרשים כולם על ציצת לשונו, כאשר יבין שמועה מי שיעיין בספר הזה, ועוד חיבר ספר אחד, בהשלמת מה שהשמיט ר' נתן בעל הערוך, והוא ספר נפלא גדול עד מאד, נמצא בדמשק¹⁸. מלבד זה מוסף על חכמתו היה חכם שלם בלימודים, שלם בתכונה, למד (ב)קתדרא בסלאמנקה, עשה לוחות חדשות, ולוחות כל הגויים הקודמות אליו כאין נגדם". מרן החיד"א בשה"ג בערך רב אברהם גאון כותב "וידוע דהרב ספר יוחסין גדול כחו, ובקי מאד בש"ס ובמדרשים, ועליו סמך הרב כנה"ג, כמו שכמה פעמים מביא ראיה ממנו". ברשימה שפרסם מארכס וכדלעיל, כתב, "ר"י ן' חביב בסלמנקה, ועוד היה בעיר ההיא חכם גדול בחכמת התכונה, וכאשר היה ספק בישיבה הנצרית¹⁹ אשר שם (באוניברסיטה) בחכמת התכונה, היו שואלים את פיו, שמו ר' אברהם יקודו" (זאקוטו)²⁰.

ועיין בהקדמת המו"ל ספר 'יוחסין' מהדורת י"ם תשכ"ג, שכתב בהקדמתו את רשימת ספריו ולוחותיו המרובים של מהר"א זכות בתכונה, כמו כן כתב, כי קולומבוס מגלה אמריקה התייעץ עמו, ואף הבטיח לו רבינו שיגיע בסוף ליעודו אם יתעקש, ואין לו ממה לחשוש, ולוחותיו היו עם קולומבוס תדיר במסעותיו ואף הצילוהו ממוות. וע"ש שמביא רשימה של מלומדים גדולים ומפורסמים מבין הגויים, שהיו

¹⁸. שם נפטר.

¹⁹. כך הגו את שם הנוצרים, כל חכמי ישראל הקדמונים מהמזרח, ועיין בספרי רס"ג, ובספרי הרמב"ם במקורם, ובעוד ראשונים רבים, וכך היא האמת, שכינויים נצרים, ולא נוצרים, דהא יש"ו מנצרת היה, ועל שמה נקראו כל מאמיניו, ועל כן ההגייה הנכונה היא נצרים, ובספר 'מגן אבות' לרשב"ץ כתב יותר מזה, שלקחו לעצמם שם נוצרים, מלשון שומרים, וכדאיתא בירמיה ל"א נוצרים בהר אפרים, לאמר כאילו הם שומרים את העולם בזכות אמונתם באותו האיש, ולפ"ד לכאורה אסור לכנותם נוצרים, אלא רק נצרים, ובמ"א הארכתי בזה.

²⁰. ומוזה תלמד, כמה קנאותם העיוורת של הנצרים, העבירה אותם על דעתם, לגרש מתוכם את גדולי החכמים שעשו למדינתם שם בגדולים, ואיבדו הכל בשביל טפשותם, ולכך עד היום מדינתם היא המפגרת שבמדינות אירופה, ועיין מש"ב ב'סדר אליהו זוטא' עמוד 240.

נשמעים לעצותיו ודעותיו. גיסו היה המקובל ר' אברהם ב"ר אליעזר הלוי בעל 'מסורת החכמה' ועו"ס, יעויין אודותיו בקובץ מקבציאל ל"ח י"ז.

(ב) מהר"ר יעקב בן חביב. למד אצל מהר"א בצעירותו, וכמ"ש בתשובה והבאתיה לעיל, ועיין מ"ש אודותיו להלן ברשימת תלמידיו מהר"ש ואלנסי.

(ג) מהר"ר משה דאנון מחבר הכללים, עיין בשה"ג בערכו, והוא בעל המשפט המפורסם "כל פירושי צרפתא השלך לאשפתא, חוץ מפרש"ן דת"א ובן פורתא"²².

(ד) מהר"ר יוסף פאסי. ראש ישיבה בשאלוניקי, ואח"כ היה ראש ישיבת אדריאנפולי, מרן הזכירו בסי' קס"ח וכדלעיל, וכן בב"י סי' שמ"ג כותב "ומצאתי כתוב בשם הרב הגדול מהר"י פאסי וכו' ". וכתב בשו"ת המבי"ט ח"א סי' ק"פ "גם אני הייתי בימי בחרותי שם, ונתגדלתי במקום שנתגדל הוא (מרן), בישיבת מורנו הרב הגדול כמה"ר יוסף פאסי ז"ל, ומעולם לא נהגו כן בכל בהכנ"ס שבאנדריפולי וכו' ", הביאו בקוה"ד²³ וכתב ע"ז "ומשם נראה כי הרב ר"י פאסי שהיה תלמיד מהרי"א, אחר שיצא מגרוש ספרד, בא לו לאנדרינפולי ושם הרביץ תורה רבה בתלמידים", אך בשו"ת מהר"י טאיטצאק סי' מ"ח, משמע כי בשנת רע"ד היה מגדולי שאלוניקי. בין תלמידיו, יזכרו הגאון ר' אהרן מטראני בעל התוספות, יעויין בשה"ג בערך מהר"ם מטראני (המבי"ט), ובקורא הדורות²⁴ ובהקדמת 'צפנת פענח' למהרי"ט, והוא היה דודו ורבו של המבי"ט. גם מהר"ר יוסף נ' וירגא בעל 'שארית יוסף' היה

21. ה"יוחסין' מוזכר בעמוד 174 את "החכם השלם חביבי ר' אברהם הלוי בוקרט". והוא בע"ס 'הזכרון' פירוש על פרש"י לתורה, בספרו הוא מוזכר פעמיים את ספר 'דרכי התלמוד', וככל הנראה נמנה הוא על תלמידי תלמידיו של מהריק"ן.

22. שה"ג בערך רש"י, וכך הוא לשונו, ולא כמו שאומרים העולם כל חכמי צרפתא לאשפתא וכו', שזה אפיקורסות.

23. עמוד קל"ג.

24. עמוד קכ"ט.